

Traduccions del rus: *Els dotze i altres poemes*, d'Aleksandr Blok (1986)*

Ivan Garcia Sala

Universitat de Barcelona. Secció d'Estudis Eslaus
Gran Via de les Corts Catalanes, 585
08007 Barcelona
ivangarcia@ub.edu

Resum

En la col·lecció «Poesia del Segle xx», Edicions del Mall publicà només un llibre de poesia russa, *Els dotze i altres poemes*, d'Aleksandr Blok, en traducció de Guillem Nadal. Recuperava així un traductor del qual amb prou feines es coneixia el vessant rus, i feia visible la poesia d'un dels poetes russos principals del segle xx, Blok, del qual fins aleshores s'havien fet molt poques traduccions al català, totes indirectes. Malgrat que és l'única obra poètica traduïda del rus al Mall, un repàs als llibres publicats en altres col·leccions i als llibres que es volien editar mostra l'interès dels editors per difondre la literatura russa en català.

Paraules clau: poesia russa en català; Edicions del Mall; Guillem Nadal; traducció del rus; Aleksandr Blok.

Abstract. *Translations from Russian: Aleksandr Blok's Els dotze i altres poemes (1986)*

In their collection *Poesia del Segle xx*, Edicions del Mall published just one book of Russian poetry *Els dotze i altres poemes* by Alexander Blok, translated by Guillem Nadal. This way they recovered a translator, Russian facet of whose work was hardly known and visualised the poetry of one of the leading Russian writers of the 20th century, Blok, who had been very scarcely translated into Catalan until then (all translations were indirect). Although it is the only poetic work translated from Russian by Edicions del Mall, a review of the books published in other collections and books that were to be published shows the interest of the publishers to promote Russian literature in Catalan.

Keywords: Russian poetry in Catalan; Edicions del Mall; Guillem Nadal; translation from Russian; Aleksandr Blok.

* Article escrit en el marc del projecte La traducció en el àmbit literari catalán desde el final del franquismo (1976-2000): estudios de recepción y de lengua literaria (FFI2014-54915-P). Investigadors principals: Enric Gallén (Universitat Pompeu Fabra) i Marcel Ortín (Universitat Pompeu Fabra).

Quan s'estudia la història de les traduccions de la literatura russa al català, s'observa que la poesia, a diferència de la prosa, especialment la dels grans clàssics del segle XIX, hi és molt poc representada. Només a partir dels anys vuitanta del segle XX la situació comença a millorar i d'aleshores ençà es pot dir que s'ha aconseguit una normalització relativa, especialment amb la irrupció d'alguns traductors que no només s'atansen als textos de forma directa, sinó que també són poetes (Xènia Dyàkonova, Jaume Creus, Arnau Barrios).

Si reculem fins als orígens, observem que probablement les primeres traduccions al català de literatura russa foren les del crític Joan Sardà, al final del segle XIX, de poemes d'Aleksei Tolstoi, Puixkin i Fet (Pinyol 1999a: 132). Ara bé, abans de la Guerra Civil el període amb més publicacions de poesia russa fou el de la primera meitat dels anys vint. Es devien a l'interès i a l'activitat de *La Revista*, dirigida per J. M. López-Picó. De la mà de Marià Manent i de Jaume Bofill hi aparegueren poemes de Lèrmonov, Koltsov, Tiútxev, Nèkràssov, Bunin i Aleksei Tolstoi (Pinyol 1997: 250, 261). El 1924 Agustí Esclasans, admirador de la Revolució d'Octubre, també publicava a *La Revista* una breu tria de traduccions de poemes russos: *El perdó*, de Valeri Briússov; *Nosaltres som*, de Viatxeslav Ivànov; *El retrat*, d'Ivan Bunin; *Non-non*, de Balmont; i *La nostra marxa*, de Vladímir Maiakovski (Esclasans 1924: 171-173). Fins i tot López-Picó mateix, fent-se ressò de la publicació de *Poesia russa della rivoluzione* (1923), de l'eslavista italià Ettore lo Gatto, oferia una versió lliure d'un poema d'Ilià Ehrenburg, *Pregària per als infants* (López-Picó 1924: 5-6). Més tard, l'any 1926, el polític Josep Carner-Ribalta, afeccionat a la poesia, publicava a la *Revista de Catalunya* un extens article titulat *Poetes russos de la Revolució*, fruit de les seves recerques l'any 1925 en un viatge oficial a l'URSS, on havia anat per commemorar el vuitè aniversari de la revolució en qualitat de secretari de Francesc Macià (Carner-Ribalta 1937: 5). Hi parlava dels poetes més significatius russos del principi de segle i dels poetes proletaris soviètics (Blok, Iessenin, Kliúiev, Maiakovski, Xerxenévix, Beli, Ivànov, Briússov, Akhmàtova, Voloixin, Kàmenski, Gumiliov, Ehrenburg, Pasternak, Tsvetàieva, Mandelxtam, Asséiv, Kazin, Kussikov, Gorodetski, etc.). L'atenció que en aquest assaig Carner-Ribalta dedicà a cada poeta fou desigual; en canvi, oferí diverses traduccions indirectes de poemes que, en molts casos, com els de Blok o d'Akhmàtova, probablement foren les primeres versions al català de la poesia d'aquests autors. El to d'admiració i, en general, laudatori de l'estudi respecte de la revolució soviètica féu que l'any 1937 el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya l'edités en forma de petit opuscle i hi afegís, a més, un pròleg de l'autor i alguns dels seus poemes escrits durant el viatge a l'URSS.

Durant el primer franquisme la política del règim contra les traduccions al català en general i el recel contra la literatura russa o soviètica en particular entorpiren la publicació de poesia, tot i que la falta de traductors que coneguessin el rus també era un problema determinant. Les coses començaren a canviar als anys seixanta quan el règim modificà la política respecte de la traducció al català i començaren la tasca com a traductors persones que coneixien el rus com Helena Vidal i Josep M. Güell. Aleshores tornà a publicar-se poesia russa; això sí, encara

molt tímidament. Així, Edició de Materials publicà l'any 1967 les traduccions d'Helena Vidal d'un recull de poemes de Ievgueni Ievtuixenko, poeta de la generació dels seixanta que despertà molta expectació, sobretot arran de la seva inesperada visita a Barcelona aquell mateix any (Ievtuixenko 1967: 131-133).¹ Els set poemes traduïts per Vidal (*Han mort un home, Gent, En el pont, Els hereus de Stalin, Babi Iar, Balanceig, Enveja*), completaven l'assaig *Autobiografia precoç*, traduït per Maurici Serrahima i acompanyat d'un estudi de Josep M. Castellet. Probablement no només són les primeres traduccions d'Helena Vidal publicades, sinó que constitueixen també les primeres traduccions directes de poesia russa al català.

El panorama millorà a partir del final dels anys setanta i, especialment, als vuitanta. A part de la publicació d'alguna traducció esporàdica en la premsa periòdica,² en el món editorial els canvis es començaren a percebre sobretot a partir de l'any 1978, quan l'editorial Galba publicà el *Poema Vladímir Ilitx Lenin*, de Maiakovski, en traducció de Manuel de Seabra i Joaquim Horta. Aquest tàndem també fou el responsable de la traducció de la poesia completa de Maiakovski que publicà Laia en quatre volums entre el 1981 i el 1983. També el 1983 aparegué una altra de les obres de referència actual, l'antologia *Poesia russa* d'Helena Vidal i Miquel Desclot a Edicions 62, una mostra amplíssima de textos poètics que anava des dels orígens de Rússia fins al segle XIX i tocava també la cançó i la poesia folklòrica. El camí obert per aquesta obra fou continuat l'any 1991 a *Poesia russa contemporània: Antologia*, a cura de Ricard San Vicente, també a Edicions 62, amb obres d'autors del Segle d'Argent rus traslladades per diversos traductors (Jacint Boboas, Joan Cornudella, Júlia Ferrer, Josep M. Güell, Joaquim Horta, Esteve Miralles, Ricard San Vicente i Manuel de Seabra).

En aquest context d'eclosió de traduccions directes del rus durant els anys vuitanta s'emmarca la publicació de la traducció de Guillem Nadal *Els dotze i altres poemes*, d'Aleksandr Blok, a Edicions del Mall, l'única obra de poesia russa que s'hi va traduir. Tot i això, un repàs dels llibres i dels projectes editorials del Mall mostra que, en la seva política d'introduir autors universals en el sistema literari català hi havia una clara voluntat de fer assequible una literatura, la russa,

1. L'any 1967 Ievgueni Ievtuixenko, un dels poetes soviètics més destacats i exitosos de la generació dels seixanta, visità la península Ibèrica. A Barcelona féu un recital davant d'unes tres-centes persones, majoritàriament estudiants universitaris, congregades al Convent dels Caputxins, i es llegiren les seves traduccions al català, de Vidal, i al castellà, de Goytisolo. La premsa, que destacava que la presència d'un rus a Barcelona era un fet totalment insòlit, li dedicà uns quants articles: Abel, «Ievtuixenko recita a Barcelona»; *Tele/Estel*, 44, 19 de maig de 1967, p. 8-9. Josep Vallverdú, «Ievtuixenko, la nova cançó i altres coses»; *Tele/Estel*, 47, 9 de juny de 1967, p. 29. F. M., «Ievtuixenko, entrevist»; *Tele/Estel*, 48, 16 de juny de 1967, p. 20. Jordi Planes, «Sense fronteres. Dos poetes russos»; *Oriflama*, 66, 1967, p. 14-15; en l'article, Planes traduí del francès *Maiakovski el 1937*, de Ievtuixenko, i *Adam*, de Vinokurov. «Estancia del poeta rus Evtushenko». *La Vanguardia*, 19 d'abril de 1967, p. 8. «Recital del poeta Evtuchenko en Sarrià». *La Vanguardia*, 11 de maig de 1967, p. 31. Miquel Martí i Pol, «*Autobiografia precoç*, de E. Ievtuixenko (Edició de Materials. Barcelona, 1968)». *Oriflama*, 78, p. 49.
2. Com la traducció del poema *Jo estimava*, de Ievtuixenko, a càrrec de Maria-Àngels Margarit i Emili To. *Serra d'Or*, 175, abril de 1974, p. 68.

que per motius diversos (polítics i lingüístics) havia estat molt poc traduïda a la nostra llengua. Així, doncs, el primer llibre d'un autor rus publicat pel Mall, conjuntament amb el Grup Promotor d'Ensenyament i Difusió en Català, fou *Històries i contes de Tòlstoi*, que aparegué a la «Col·lecció Quaderns», l'any 1977. La col·lecció estava pensada per ensenyar el català i la cultura catalana a les aules i incloïa llibres per treballar el vocabulari, la lectura, la literatura i la geografia. Pel que fa a *Històries i contes de Tòlstoi*, era un «primer llibre de lectura» destinat als cursos inicials d'EGB, amb il·lustracions de Maria Puig i Francesc Palmer i en edició de Ramon Pinyol i Balasch. No es tractava pas d'una traducció, sinó d'una adaptació al català bàsic que havien establert Josep Llobera i el Seminari de Didàctica del Català els anys 1968 i 1971, respectivament. Com advertia en el pròleg del llibre l'adaptador dels contes, Jordi Vinyes, l'objectiu no era literari sinó didàctic (Vinyes 1977: 5), i d'aquí la llibertat amb què les narracions de Tolstoi es traslladaren. Els textos a partir dels quals es féu l'adaptació foren les versions al català de Joan Sallarès *Abecedari de Tolstoi: primer llibre de lectura per a ús de les famílies i les escoles* i *Segon llibre de lectura: abecedari per a ús de les famílies i les escoles*, publicades l'any 1928 per la Llibreria Catalònia i el 1938 per la Llibreria Verdager, respectivament.

L'altre llibre de literatura russa publicat pel Mall fou *Diari d'un boig. Contes de Peterburg*, de Nikolai Gógol, en traducció de Victòria Izquierdo i Àngels Margarit.³ Aparegué l'últim any de l'editorial, el 1987, i fou el segon volum de la col·lecció «Mal», dirigida per Joan Tarrida i Julià Guillamón, projecte que la desaparició de l'editorial estroncà. L'objectiu de la col·lecció era reconstruir la tradició de la literatura occidental sobre el mal, el misteri i la bogeria des del segle XVIII, i hi havien de predominar textos romàntics i decadentistes que no s'havien traduït al català mai. La col·lecció havia d'anar acompanyada d'un conjunt de postals de gravats antics que havien de configurar una galeria iconogràfica del mal (Piñol 1987: 32). S'anunciava també que es volia publicar, entre altres autors, Dostoievski, encara que no se n'especificava l'obra.⁴ El llibre de Gógol publicat contenia els relats del cicle peterburgès: *Diari d'un boig*, *La perspectiva Nevski*, *El nas*, *El capot* i *El retrat*. Seguint la idea general de la col·lecció, els editors comentaven en la contraportada del llibre que aquests textos tractaven de la follia, del terror a l'amputació i d'un món «on tots podem ser suplantats, on sempre hi ha un substitut —i la visió del seu rostre ens provoca un pànic profund— que espera». La traducció d'aquesta obra significava el començament de la carrera traductora del tàndem format per Victòria Izquierdo Brichs i Àngels Margarit Riu, i fou reeditada per Destino el 1997 i el 2001 sota el títol més genèric de *Contes de Petersburg*. Uns quants anys abans, però, que el llibre de Gógol

3. Vull expressar el meu agraïment a Àngels Margarit per la informació que em facilità.

4. Altres obres que es volien editar eren *La religiosa*, de Diderot; *L'estranya botiga*, de De La Mare; *Agència general del suïcidi*, de Jack Rigaud; *Tractat de patafísica*, d'Alfred Jarry; *Les impressions d'Àfrica*, de Raymond Roussel; *Contes d'un filòsof*, de Diego Ruiz; *l'Apologia del regicidi*, de W. Shelby; *El club dels parricides*, d'Ambrose Bierce; *El blau del cel*, de George Bataille; *De l'assassinat considerat com una de les belles arts*, de Thomas de Quincey; i *En el castell d'Argol*, d'Angela Carter (1987: 52; Piñol 1987: 32).

aparegués al Mall, l'actor Fermí Reixach s'assabentà que Izquierdo i Margarit hi estaven treballant i els demanà poder utilitzar la traducció ja enllestida del relat «Diari d'un boig» com a monòleg per al seu espectacle homònim, estrenat l'any 1985. Tal vegada l'èxit de la representació de Reixach o, simplement, la idea general de la col·lecció fou el que animà els editors del Mall a destacar aquest relat en el títol de l'edició.

Pel que fa a l'antologia *Els dotze i altres poemes*, d'Aleksandr Blok, es publicà a la col·lecció «Poesia del Segle xx», que volia oferir un ventall divers de poetes clàssics de diferents nacionalitats per a un públic ampli i que, amb el temps, pretenia obrir-se a cultures minoritàries o allunyades a mesura que s'anés consolidant i que s'aconseguís treballar amb traductors capaços de traslladar-ne els textos (1984). Quan s'inaugurà la col·lecció, l'any 1984, s'anunciava a la premsa que, de poesia russa, es dedicaria un dels volums a Anna Akhmàtova (1984). Tanmateix, aquest projecte no arribà a veure la llum al Mall, sinó a Edicions 62, quan l'any 1990 Maria Mercè Marçal i Monika Zgustova van publicar-hi *Rèquiem i altres poemes*. Segons Zgustova l'origen d'aquella traducció havia nascut al final dels vuitanta en una conversa amb Marçal (Zgustova 2004); tot i això, l'anunci que esmentàvem ens fa pensar que potser un primer germen de la idea ja s'havia sembrat en la col·lecció «Poesia del Segle xx». Cal no oblidar que Zgustova col·laborava amb el Mall: el 1984 hi publicà la traducció del txec d'un poemari del premi Nobel Jaroslav Seifert i, gràcies als seus coneixements del rus, era la persona de referència de l'editorial per a la literatura russa. De fet, Joaquim Sala-Sanahuja ens ha comentat que, quan després de la fallida de l'editorial, Joan Tarrida, Àlex Broch i ell mateix van passar a treballar per a Edicions 62, es van recuperar uns quants títols que havien quedat pendents al Mall i es van publicar en una col·lecció que portava un títol molt semblant a l'anterior: «Els llibres de l'Escorpí. Poesia del Segle xx». La col·lecció s'inaugurà, justament, amb la traducció del *Rèquiem* d'Akhmàtova.⁵

Fos com fos, a la col·lecció del Mall, finalment, només hi constà un autor rus, Aleksandr Blok, que tot i que fou un dels poetes, per no dir el poeta de referència, de la poesia del Segle d'Argent i dels anys de la revolució soviètica, fins aleshores havia estat gairebé absent en català.

El seu nom havia començat a aparèixer l'any 1921, quan *La Revista* es féu ressò de la seva mort i s'hi publicà la traducció dels dos darrers capítols d'*Els dotze* (Blok 1921: 248-250; 1921: 324). El primer comentari extens i atent fou el que li dedicà, com ja s'ha dit, Carner-Ribalta en el seu assaig de poesia russa l'any 1926, i hi oferí traduccions de fragments d'*Els dotze* i del poema *Pecar desvergonyit, impenitent...* (Carner-Ribalta 1926: 164-167). Però probablement el que va fer conèixer Blok entre els intel·lectuals catalans fou la difusió, a partir del final dels anys seixanta, dels textos de les crítiques marxistes i formalistes russes, que sovint feien referència a l'escriptor o l'esmentaven. L'any 1972 Barral Editores publicava un remarcable recull dels seus assaigs, traduïts per Michel Faber-

5. Aprofito l'avinentsa per agrair a Joaquim Sala-Sanahuja i a Ramon Pinyol i Balasch la informació, l'ajut i els materials que m'han facilitat per fer aquest article.

Kaiser, *Un pedante sobre un poeta y otros textos*. El 1973, en l'assaig *El gran octubre del 1917 i la literatura contemporània*, de György Lukács, traduït per Núria Aramon, l'autor feia referència a l'escriptor rus i al seu poema *Els dotze*, i deia que «el que conferí als seus poemes una dimensió mundial fou el “pathos” de la problemàtica humana que sabé erigir la visió d'un món nou i es mostrà capaç d'aclarir en veritables preguntes i veritables contestes els problemes humanament insolubles del vell món» (Lukács 1973: 35-36). La referència a Blok era breu, però els editors consideraren que pagava la pena completar l'assaig del teòric hongarès amb una traducció al català d'*Els dotze*, la de Guillem Nadal, la mateixa que publicà el Mall vuit anys després, anunciant que era «l'única existent en català i avui per primera vegada en versió íntegra» (Lukács 1973: 66).

Sembla que aquesta versió d'*Els dotze* fou per a Nadal una de les grans fites de la seva activitat com a traductor del rus (Adrover 2006: 14). Guillem Nadal, diplomàtic de carrera i poeta mallorquí, conegut des dels anys cinquanta com a traductor de l'alemany gràcies a les seves versions de Rilke i de Thomas Mann, durant molt temps es dedicà també a la traducció de poesia russa, sense arribar a fer-la pública fins aleshores. Des de l'any 1935 n'havia estudiat la llengua. En el procés d'estudi l'ajudava un professor rus de la família dels Sviatopolk-Mirski, que també l'assessorava en la traducció i en la selecció de les obres i dels poetes (Adrover 2006: 15-18). Sota el seu guiatge traduí poesia de Puixkin, Lérmontov, Aleksei Tolstoi, Polonski, Fet, Briússov, Akhmàtova, Pasternak, Maiakovski, Ivànov, Iessenin i Ievtuixenko. Pel que fa a *Els dotze*, no sabem quan en començà la traducció, però sí que l'acabà a Bonn l'any 1957, i que, tot i que trigà gairebé vint anys a veure la llum, era coneguda per intel·lectuals i escriptors propers. El seu amic Carles Riba, que confiava en els seus coneixements de rus i que, quan traduí indirectament *L'abric*, de Gógol, li consultà certs dubtes lèxics (Riba 1993: 430-31), quedà impressionat pels versos del poema de Blok, que Nadal li llegí l'any 1958 (Riba 1993: 277). L'escriptor Bartomeu Fiol comentava:

Servidor vaig tenir oportunitat de manejar una primera versió mecanografiada de la seva magnífica traducció d'*Els dotze*, el gran poema d'Alexandre Blok, que Guillem Nadal va tenir la gentilesa d'obsequiar-me devers mitjan anys cinquanta, i de la qual record haver assistit a una lectura que va fer-ne al Cercle Mallorquí, en un saló de la planta baixa que donava al carrer de Conqueridor, així com també haver participat en una discussió amical respecte a la conveniència o no de mantenir el seu nom de Nèvskaia de la torre esmentada en el segon vers de la IX part del poema, discussió en la qual també va participar Joan Pons i Marquès. (Fiol 2007)

Els darrers temps de la seva vida Nadal preparava l'edició d'una antologia de les traduccions de poetes russos que s'havia de publicar a l'editorial Llibres Turmeda de Palma.⁶ Ara bé, mort Nadal l'any 1976, el projecte no veié la llum fins cinc anys després, el 1981, a la col·lecció Balanguera de l'Editorial Moll. Pensada com un homenatge a Nadal, l'antologia contenia una selecció de poemes de

6. Segons una carta de Gonçal López Nadal enviada a Joaquim Sala-Sanahuja el 2 d'agost de 1985, conservada a l'arxiu personal de Sala-Sanahuja.

tretze poetes russos (Nadal 1981), entre els quals, a més d'*Els dotze*, també s'inclouïa un altre poema cèlebre de Blok, *La desconeguda*. Malgrat l'indiscutible interès de l'obra —una selecció variada de poesia russa del XIX i XX feta per un poeta que traduïa directament del rus—, l'antologia no tingué ressò entre la premsa especialitzada, segons comenta el seu biògraf, Gerard Adrover (2006: 13). Això no vol dir, però, que no arribés a mans dels lectors interessats en la poesia i la literatura russa. Així, el novembre del 1981 el suplement *Papers* de la revista *Canigó* recordà el centenari del naixement de Blok amb un article de Monika Zgustova, que acabava citant els darrers versos de la traducció d'*Els dotze* de Guillem Nadal (Zgustova 1981: 15).⁷ Segons ens ha comentat Joaquim Sala-Sanahuja, Blok agradava als responsables de la col·lecció «Poesia del Segle XX» del Mall i, probablement per mitjà de Josep Maria Llompart, amic de Guillem Nadal i prologuista del seu llibre *Catorze poemes i una cançó* (1972), es posaren en contacte amb el seu nebot, Gonçal López Nadal, responsable de l'edició del 1981. López Nadal els féu arribar, a més d'*Els dotze* i de *La desconeguda*, publicats a Moll, les fotocòpies de dos poemes inèdits, *Tot això era, era, era* i *Al camp de Kulikovo*, i assegurava a Joaquim Sala-Sanahuja que encara n'hi havia més, de traduccions de Blok, però que l'estat dels manuscrits, que no estaven mecanografiats i eren plens d'esmenes i de correccions, en feia difícil la publicació.⁸ Desconeixem quines traduccions són; no es troben dins la nova *Antologia de poesia russa* de Guillem Nadal publicada a Moll el 2006, molt més extensa i completa que la del 1981 i que, segons el seu editor, Gerard Adrover, conté tots els textos localitzats, fins i tot els esborranys i les proves (Adrover 2006: 20).

Presentat com un homenatge a Guillem Nadal en el desè aniversari de la seva mort, el volum del Mall, l'onzè de la col·lecció, no només estava compost per aquells quatre poemes, sinó també pels seus originals en rus, cosa que responia als criteris de la col·lecció (publicar edicions bilingües acarades), però que no trobem en cap altra traducció de poesia russa de l'època, probablement per la dificultat d'editar un text en ciríl·lic; a parer nostre, és un indicador més de la cura i de l'interès dels editors de la col·lecció pel producte final. També ho és la revisió i la correcció de les transcripcions de Nadal dels noms russos, que anà a càrrec de Monika Zgustova. A més de la bibliografia, feta també per Zgustova, i d'una taula cronològica sense autor, el llibre anava introduït per un pròleg. Inicialment es considerà que el podria escriure el periodista i crític literari Joan Ramon Masoliver, fervent admirador de la literatura russa, a la qual havia dedicat articles abans de la guerra (Hernández 2010: 12, 57, 61, 77); segons els editors, era una de les persones més enteses del país en aquella literatura.⁹ Segons ens comentà Joaquim Sala-Sanahuja, la raó de la tria també es devia a la voluntat de

7. Dos anys després Monika Zgustova publicà un altre article dedicat a Blok, i hi establia paral·lelismes amb Eugeni d'Ors. En aquest cas, però, les versions catalanes citades, *Em va aparèixer l'Afrodita russa...* i *A la musa*, eren de Jem Cabanes (Zgustova 1983: 41-42).

8. Carta de Gonçal López Nadal enviada a Joaquim Sala-Sanahuja el 2 d'agost de 1985.

9. Carta de Joaquim Sala-Sanahuja a Gonçal López Nadal del 13 de setembre de 1985. Còpia conservada a l'arxiu personal de Joaquim Sala-Sanahuja.

Ramon Pinyol en aquella època «d'integrar en el projecte del Mall escriptors que per qüestions polítiques o simplement lingüístiques havien quedat allunyats de la nostra cultura». Tanmateix, Masoliver, probablement per raó de l'edat, va declinar la proposta. Aleshores Sala-Sanahuja va traduir del francès un text del teòric formalista Iuri Tiniànov dedicat a Blok que havia estat publicat en el recull *Art et poésie russe*, de Troels Andersen i Ksenia Grigorieva, pel Centre Georges Pompidou l'any 1979, i que, centrat bàsicament en qüestions estilístiques, estava farcit de fragments de poemes de Blok. Per completar tot el volum els editors demanaren a Gonçal López Nadal una nota sobre el seu oncle, una evocació o visió de l'home i del traductor. Així, doncs, López Nadal, escrigué l'emotiu «Sobre el traductor. Un record personal», en què feia memòria del temps que oncle i nebot convisqueren a l'Índia, dels consells vitals que li donava, i, sobretot, de la manera com recitava *Els Dotze* de Blok: «[...] sense cap llibre a les mans, tot de memòria [...] passava del català al rus d'origen, acunçant les esses i les hacs, i declamava amb cura les tonalitats més fluïdes alhora que les dotava d'un esvaïment sense pas final» (López 1986: 20).

Ens sembla molt interessant aquesta observació perquè confirma una cosa que s'intueix quan es llegeix la traducció d'*Els dotze*: sembla com si el traductor hagués memoritzat el text original, hagués conviscut durant temps amb la musicalitat del poema de Blok i hi hagués anat ajustant la llengua catalana. A diferència de *La desconeguda*, *Al camp de Kulikovo* i *Tot això era, era, era*, en què Nadal intenta aproximar-se a la mètrica i a la rima originals però amb una certa llibertat (sobretot pel que fa a la rima, de vegades lliure i de vegades assonant, mentre que en l'original és consonant), a *Els dotze* intenta mantenir-se totalment fidel a la sonoritat del poema. De fet, sembla que aquest és l'objectiu principal de la traducció: aconseguir la proesa de traslladar allò que, des que Blok va escriure'l l'any 1918, ha fascinat els lectors i crítics russos: aquella música amb què el poeta volia reflectir l'estrèpit del vell món enfonsant-se. *Els dotze* no és un poema fàcil d'entendre, tant per la simbologia, com per l'entramat de citacions, veus i textos de procedència i estils diversos que el constitueixen. Però els crítics contemporanis de Blok comenten que l'èxit extraordinari del poema entre gent de procedència social i formació diverses no es devia tant al contingut, sinó a la musicalitat, que aplegava i barrejava els ritmes de les marxes militars i revolucionàries, de les cançons folklòriques i dels himnes religiosos. Blok, deslliurant-se aquí força del vers sil·labotònic de la poesia russa clàssica, barrejava versos de diversa extensió, recorria al vers tònic de la lírica popular i es mantenia fidel a la rima consonant, de manera que aconseguia crear un ritme poderós i contundent al llarg del poema. Nadal es llança a l'aventura de traslladar aquells peus i rimes al català de la forma més aproximada possible, i es pot dir que quasi ho aconseguí. I és que formalment el ritme de la seva traducció és gairebé idèntic al de l'original i, quan es coneix el rus, aquesta semblança meravellosa. No és estrany, doncs, que a pesar d'alguns errors de comprensió, explicitats per Adrover en la seva edició, hagi estat considerat un dels «traductors més enginyosos i brillants», en paraules de la també traductora i poeta Xènia Dyàkonova (2014). Però Nadal, com qualsevol traductor d'aquesta obra, havia de bregar amb un problema irresoluble: el

ritme de l'original, tan íntimament vinculat a la música i la cançó popular russes, crea unes relacions intertextuals amb tota aquesta tradició que acaben matisant, completant i dotant de significat el poema, ple de buits, elisions i ambigüitats. Lògicament, aquesta dimensió significativa del ritme no es pot traslladar a cap llengua; per tant, no desmereix l'admirable esforç de Nadal. El que sí que passa és que, en alguns moments, el traductor força la sintaxi per adaptar-la al ritme i utilitza rimes senzilles per aconseguir el seu objectiu, cosa que pot arribar a estranyar el lector català, poc avesat a les rimes consonants. En canvi, a *Al camp de Kulikovo*, un poema de cinc parts que narra la victòria russa contra els tàrtars del 1380, mètricament més proper a la poesia clàssica, Nadal aconsegueix, a parer nostre, un bon equilibri entre el desig de reproduir la musicalitat original i la tradició poètica catalana contemporània.

La traducció de Nadal, tot i que no fou creada expressament per a la col·lecció «Poesia del Segle xx», responia plenament als criteris de l'editorial. D'una banda, permetia fer present en el panorama literari català un dels clàssics contemporanis més significatius de la literatura russa i fer visible la tasca d'un dels pocs traductors directes de poesia russa al català; de l'altra, les particularitats estilístiques de la traducció de Nadal s'avenien perfectament amb el model prosòdic de traducció que el Mall defensava.

Referències bibliogràfiques

- (1921). «Alexandre Blok». *La Revista*, 146-147 (16 octubre i 1 novembre), p. 324.
- (1984). «Nova col·lecció de poetes estrangers contemporanis». *Avui* (16 novembre), p. 18.
- (1987). «Una colección en catalán se centra en el mal dentro de la literatura». *El Periódico* (3 octubre), p. 52.
- ADROVER, Gerard (2006). «Pròleg». A: *Antologia de poesia russa*. Traducció de Guillem Nadal. Palma: Editorial Moll, p. 7-20.
- ALTAIÓ, Vicenç; GUILLAMÓN, Julià (ed.) (2012). *La revolta poètica. 1964-1982*. Barcelona: Galàxia Gutenberg.
- BLOK, Aleksandr (1921). «Dotze». *La Revista*, 142 (16 agost), p. 248-250.
- (1973). «Els Dotze». Traducció de Guillem Nadal. A: LUKÁCS, György. *El gran octubre del 1917 i la literatura contemporània*. Traducció de Núria Aramon i pròleg de Francesc Vallverdú. València: Tres i quatre, p. 67-80.
- CARNER-RIBALTA, Josep (1926). «Poetes russos de la Revolució». *Revista de Catalunya*, 26 (agost), p. 162-188
- (1937). «A manera de pròleg». *Poetes russos de la Revolució*. Barcelona: Comissariat de Propaganda, Generalitat de Catalunya, p. 5-12.
- DYAKONOVA, Xènia (2014). «Traduir Rússia». A: *Núvol. El digital de cultura*. <<http://www.nuvol.com/noticies/la-relacio-entre-la-literatura-russa-i-la-catalana>>
- ESCLASANS, Agustí (1924). «Poesia russa». *La Revista*, 219-220 (novembre), p. 171-173.
- FIOL, Bartomeu (2007). «La contribució de Guillem Nadal». A: *Normalització.cat*: <<http://www.normalitzacio.cat/testimonis/index.php?sec=testimonis&n=3224>>
- GODAYOL, Pilar (2007). «Anna Akmàtova i Marina Tsvetàieva a Catalunya». A: CERCÓS, Luis Francisco et al. (ed.). *Retos del hispanismo en la Europa central y del este. Actas del Congreso Internacional. Cracovia 14-15 de octubre de 2005*. Madrid: Palafox & Pezuela, p. 831-838.

- IEVTUIXENKO, Ievgueni (1967). *Autobiografia precoç*. Barcelona: Edició de Materials.
- NADAL, Guillem (1981). *Poetes russos (Antologia)*. Palma: Editorial Moll.
- LÓPEZ NADAL, Gonçal (1986). «Sobre el traductor. Un record personal». BLOK, Aleksandr. *Els dotze i altres poemes*. Traducció de Guillem Nadal. Barcelona: Edicions del Mall, p. 19-21.
- LÓPEZ-PICÓ, Josep Maria (1924). «Poetes russos». *La Revista*, 199-204 (gener-març), p. 5-6.
- LUKÁCS, György (1973). *El gran octubre de 1917 i la literatura contemporània*. Traducció de Núria Aramon. Barcelona: Editorial Lavínia.
- PIÑOL, Rosa Maria (1987). «Llibres del Mall recupera, en una nueva serie, la tradición literaria sobre el tema del mal». *La Vanguardia* (24 setembre), p. 32.
- PINYOL, Ramon (1997). «Les traduccions de literatura russa a Catalunya fins a la guerra civil. Esbós d'una bibliografia». A: GONZÁLEZ, Soledad; LAFARGA, Francisco (ed.). *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*. Barcelona: Eumo Editorial, p. 248-264.
- (1999). «La presència dels autors russos en les col·leccions catalanes (1892-1938). Unes notes i un inventari». A: RUIZ-ZORRILLA, Marc (ed.). *Rússia i Catalunya. Primeres jornades de cultura catalana a Sant Petersburg*. Lleida: Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, p. 131-144.
- RIBA, Carles (1993). *Cartes de Carles Riba. III: 1953-1959*. A cura de Carles-Jordi Guardiola. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- TARRÉS, Irene (2010). «Germanes, estrangeres. Anna Akhmàtova i Marina Tsvetàieva en l'obra de Maria-Mercè Marçal». *Serra d'Or*, 606, p. 43-47.
- VINYES, Jordi (1977) «Presentació». TÒLSTOI, Lev. *Històries i contes de Tòlstoi: Primer llibre de lectura (edició en català bàsic)*. Adaptació de Jordi Vinyes. Sant Boi de Llobregat: Edicions del Mall, p. 5-7.
- ZGUSTOVA, Monika (1981). «Centenari del poeta simbolista rus Aleksandr Blok». *Papers. Suplement de Canigó*, 7 (14 novembre), p. 14-15.
- (1983). «El símbol femení a l'obra d'Eugeni d'Ors i d'Aleksandr Blok». *Serra d'Or*, 284 (1 maig), p. 41-42.
- (2004). «Traduir poesia russa». A: MARÇAL, Maria-Mercè; ZGUSTOVA, Monika. *Versions d'Akhmàtova i Tsvetàieva*. Barcelona: Proa, p. 9-13.